

การสร้างวินัยในตนเองให้แก่เด็กปฐมวัย

นฤมล เนียมหอม *

“วินัย” เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชีวิตและสังคม เป็นสิ่งที่ช่วยจัดสรรชีวิตและสังคมให้มีระบบระเบียบ สามารถทำสิ่งต่างๆ ได้โดยสะดวกและเป็นไปด้วยดี ดังนั้น การพัฒนามนุษย์ในระยะยาวจึงต้องมีวินัยเป็นฐาน เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสมดุลและเป็นสุข

จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการหลายฉบับได้ระบุไว้อย่างสอดคล้องกันว่าเป้าหมายสำคัญที่สุดของการปลูกฝังวินัยให้แก่เด็ก คือ การพัฒนาให้เด็กมี “วินัยในตนเอง” กล่าวคือ พัฒนาให้เด็กสามารถควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นที่ยอมรับ และละเว้นการปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดี ไม่เป็นที่ยอมรับด้วยความสมัครใจ โดยที่การประพฤติปฏิบัตินี้เป็นสิ่งที่ส่งผลดีต่อตนเองและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การที่เด็กมีวินัยในตนเองจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการที่เด็กจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ช่วยให้สังคมมีความสงบสุข และเป็นระเบียบเรียบร้อย

คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีวินัยในตนเอง

คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีวินัยในตนเองซึ่งนำเสนอต่อไปนี้ ผู้เขียนเรียบเรียงจากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กในชั้นเรียนอนุบาล เป็นการแสดงออกของเด็กในสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้มาว่าเป็นสิ่งที่ดี และละเว้นการแสดงออกในสิ่งที่เรียนรู้มาว่าไม่ดีด้วยความสมัครใจ

๑. **อดทน อดกลั้น** หมายถึง การที่เด็กควบคุมอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง แล้วแสดงออกอย่างเหมาะสมด้วยตนเอง เช่น การเข้าแถวรอคอยตามลำดับก่อนหลัง การเดินไปยังที่ต่างๆ เป็นแถวอย่างเรียบร้อย โดยไม่ออกนอกแถวหรือวิ่ง การมีใจจดจ่อกับกิจกรรมการเรียนรู้หรือร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตั้งแต่ต้นจนจบ การไม่เล่นหรือส่งเสียงในช่วงเวลากิจกรรมที่ต้องการความสงบ เป็นต้น

(ภาพซ้าย) เด็ก ๓-๕ ขวบ ตั้งใจร่วมกิจกรรมสวดมนต์ โดยไม่เล่นหรือส่งเสียงในช่วงเวลาที่ต้องการความสงบ

(ภาพขวา) เด็ก ๓ ขวบ เดินเป็นแถวขณะไปแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน

* ครูโรงเรียนทุ่งมหาเมฆ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร

๒. รับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การที่เด็กแสดงออกด้วยการปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยตนเอง เช่น การตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ การจัดเก็บของใช้ส่วนตัวเข้าที่ได้เรียบร้อย การนำสิ่งของมาโรงเรียนตามที่ได้รับมอบหมาย การรับประทานอาหารเช้าด้วยตนเองจนหมด เป็นต้น

(ภาพซ้าย) เด็ก ๕ ขวบ ตั้งใจทำงานตามที่ได้รับมอบหมายให้เสร็จ

(ภาพขวา) เด็ก ๓ ขวบ รับประทานอาหารเช้าด้วยตนเองจนหมด

๓. รับผิดชอบต่อส่วนรวม หมายถึง การที่เด็กแสดงออกโดยคำนึงถึงผลกระทบจากพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อผู้อื่น เช่น การช่วยจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ร่วมกัน การเก็บของเล่นของใช้เข้าที่เมื่อเลิกใช้ การร่วมกิจกรรมโดยระมัดระวังไม่ให้น้ำหกไปบ่งผู้อื่น การรดน้ำเมื่อใช้ห้องน้ำแล้วเสร็จ การใช้น้ำตามจำเป็นและปิดก๊อกเมื่อเลิกใช้ เป็นต้น

(ภาพซ้าย) เด็ก ๔ ขวบ ขณะร่วมกิจกรรมเรียนรู้เรื่องแรงลม เด็กที่นั่งแถวหน้าระมัดระวังตนไม่ให้บังเด็กที่นั่งแถวหลัง ทำให้เด็กได้เห็นการทดลองอย่างทั่วถึง

(ภาพขวา) เด็ก ๔ ขวบ ปิดก๊อกน้ำขณะถูสบู่ เป็นการรับผิดชอบต่อส่วนรวมโดยใช้น้ำตามความจำเป็น

๔. ปฏิบัติตามมารยาทสังคม หมายถึง การที่เด็กแสดงออกตามคุณสมบัติที่ได้เรียนรู้มาว่าเป็นสิ่งจำเป็นของการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม เช่น การไหว้และสวัสดีผู้ใหญ่ การพูดสุภาพ การเล่นกับผู้อื่นดีๆ การยกมือและรอให้ได้รับอนุญาตก่อนพูด การก้มหลังเมื่อเดินผ่านผู้ใหญ่ การขอบคุณเมื่อผู้อื่นช่วยเหลือหรือให้ของ เป็นต้น

(ภาพซ้าย) เด็ก ๔ ขวบ ยกมือและรอให้ครูอนุญาตก่อนพูดแสดงความคิดเห็น

(ภาพขวา) เด็ก ๕ ขวบ เล่นเกมโดมิโนร่วมกันตามกติกาที่กำหนด

แนวทางการสร้างวินัยในตนเองให้แก่เด็กปฐมวัย

วินัยเกิดขึ้นได้ต้องมีการอบรมและฝึกฝน เพราะวินัยเป็นนามธรรมที่เป็นความจริงได้จากการที่มนุษย์ยอมรับ ทั้งนี้ การพัฒนาให้เด็กมีวินัยในตนเองตั้งแต่ช่วงปฐมวัยจะเป็นการปลูกฝังให้เด็กมั่นใจว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ รู้จักหลีกเลี่ยงการทำผิด หรือรู้สึกอายต่อการทำผิด แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคนจำนวนมากคิดถึงวินัยในความหมายที่ควบคู่ไปกับการลงโทษ เพราะเข้าใจกันในทางลบว่าวินัยเป็นเครื่องบังคับควบคุม เป็นคำสั่ง เป็นระเบียบ

ผู้เขียนในฐานะครูที่ทำงานในชั้นเรียนอนุบาลจึงขอเสนอแนวทางการสร้างวินัยในตนเองให้แก่เด็กปฐมวัยในเชิงบวก โดยเชื่อว่าเมื่อนำพฤติกรรมที่ดี ที่มีวินัย ให้เด็กทำตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น คือในระยะปฐมวัย หลังจากนั้นเมื่อเด็กทำบ่อยๆ ซ้ำๆ ก็จะทำให้เกิดความเคยชิน และเป็นวิถีชีวิตในที่สุด ทั้งนี้ การสร้างวินัยในตนเองให้แก่เด็กปฐมวัยมีแนวทางดังต่อไปนี้

๑. การปฏิบัติของครูต่อเด็กในกิจวัตรประจำวัน

๑.๑ การเป็นแบบอย่างด้านพฤติกรรมและการควบคุมอารมณ์ การเป็นแบบอย่างของครูถือเป็นเครื่องมือในการจัดประสบการณ์ที่ดีที่สุด เนื่องจากคุณลักษณะของตัวแบบมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็ก ดังนั้น ครูที่ต้องการสร้างวินัยในตนเองให้แก่เด็กปฐมวัย จำเป็นต้องมีบทบาทในการเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่ต้องการให้เด็กปฏิบัติ เช่น แต่งกายเหมาะสม จัดของใช้ส่วนตัวเป็นระเบียบเรียบร้อย รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ขอบคุณเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากเด็ก ขอโทษเมื่อรู้ว่าตนทำผิดต่อเด็ก พูดกับเด็กด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวล พูดจาสุภาพ ใช้ระดับเสียงที่ตั้งพอดีได้ยิน พูดถึงผู้อื่นในคำดี เป็นต้น

นอกจากนี้ครูยังควรระลึกอยู่เสมอว่าตนเป็นแบบอย่างของการควบคุมอารมณ์ และควรเรียนรู้ที่จะจัดการความโกรธของตน ฝึกแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับอารมณ์ของตนในทางที่สร้างสรรค์ เพื่อให้สามารถสงบอารมณ์ของตนเองก่อนที่จะเข้าไปช่วยแก้ปัญหาของเด็ก และสนุกกับการอยู่ร่วมกับเด็กแม้ว่าตนเองกำลังเผชิญกับปัญหาต่างๆ ก็ตาม

๑.๒ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ครูควรสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับเด็ก แสดงให้เด็กรู้ว่าครูรักและห่วงใยด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทักทาย ยิ้ม เรียกชื่อ ถามเกี่ยวกับตัวเด็ก ถามความเห็นของ

เด็ก เล่นกับเด็ก ฯลฯ เมื่อครูแสดงความรักให้เด็กได้รับรู้ เด็กก็เรียนรู้ที่จะแสดงความรักและเคารพต่อครู การอบรมสั่งสอนเด็กด้วยความรักและกำลังใจที่ครูมอบให้แก่เด็ก ทำให้เด็กรับเอาสิ่งที่ครูสั่งสอนผสมผสานเข้าไปในจิตใจเขาและเป็นแนวปฏิบัติของเขาในที่สุด คำเตือนของครูกลายเป็นส่วนหนึ่งที่เด็กใช้เตือนตนเองในอนาคตซึ่งเป็นจุดกำเนิดของวินัยในตนเองของเด็ก

๑.๓ การปฏิบัติต่อเด็กด้วยความยอมรับนับถือ เป็นการปฏิบัติที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก ครูต้องยอมรับนับถือเด็กในลักษณะเฉพาะของเด็กแต่ละคน เพราะเด็กจะเรียนรู้อย่างแตกต่างกัน ตามช่วงเวลา และอัตราที่แตกต่างกัน การที่ครูยอมรับนับถือเด็กจะทำให้เด็กมีความรู้สึกในทางที่ดีต่อตนเอง และแสดงการยอมรับนับถือบุคคลอื่นด้วย

วิธีการที่ครูปฏิบัติต่อเด็กด้วยความยอมรับนับถือ เช่น การฟังเด็กด้วยความตั้งใจ การพูดกับเด็กโดยใช้น้ำเสียงปกติที่เหมือนกับการพูดกับคนอื่น ๆ ไม่เน้นเสียง ทำเสียงสูง หรือพูดเสียงดังเกินไป โดยใช้ระดับความดังของเสียงที่พอดีได้ยิน การย่อตัวหรือคุกเข่าเพื่อพูดกับเด็กในระดับสายตาของเด็ก การระวังคำพูดของตนที่อาจเป็นการใช้ภาษาทางลบ การให้เด็กมีโอกาสเลือกและตัดสินใจทั้งการเลือกเล่น เลือกใช้สื่อ เลือกสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ การปฏิบัติตามข้อเสนอของเด็ก การประเมินความสนใจและความจำเป็นของเด็กแล้วจัดประสบการณ์เพื่อตอบสนองต่อความสนใจหรือความจำเป็นนั้น ฯลฯ

๑.๔ การตอบสนองต่อเด็กอย่างเหมาะสม

๑.๔.๑ เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับ ครูต้องตอบสนองต่อเด็กโดยคำนึงถึงผลกระทบระยะยาวที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กมากกว่าการคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด การตอบสนองนั้นควรแสดงให้เห็นว่าครูไม่ยอมรับเฉพาะการกระทำของเด็กแต่ไม่ได้หมดความรักและความห่วงใยที่มีต่อเด็ก รวมทั้งควรใช้เป็นโอกาสสอนให้เด็กเรียนรู้การแก้ปัญหาด้วย ทั้งนี้ ควรตอบสนองด้วยการปฏิบัติอย่างเป็นส่วนเดียวกับเด็กที่แสดงพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับ ให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยให้เด็กสามารถควบคุมตนเองได้ดีขึ้น

วิธีการตอบสนองต่อเด็กเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับ เช่น การเบี่ยงเบนความสนใจของเด็กก่อนที่เด็กจะแสดงพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ยอมรับ การเพิกเฉย การเสนอวิธีการทางบวกให้เด็กเลือก การให้ข้อเสนอแนะที่ชัดเจน การให้เด็กได้รับผลที่สัมพันธ์และสมเหตุสมผลกับการกระทำ การสอนให้เด็กแก้ไขความผิดพลาดของตนเอง ฯลฯ ครูควรใช้วิจารณญาณว่าเมื่อใดควรใช้วิธีการใด เพราะทุกสถานการณ์ล้วนไม่มีกฎตายตัว แต่ไม่ควรใช้วิธีการลงโทษ เนื่องจากการลงโทษจะส่งผลกระทบต่อเด็กในระยะยาว เป็นการกระทำที่ทำให้เด็กเรียนรู้ว่าเด็กไม่สามารถควบคุมตนเองได้

๑.๔.๑ เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับ ครูควรแสดงให้เด็กเห็นว่าครูเห็นคุณค่าของการกระทำของเด็กเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ดีซึ่งเป็นที่ยอมรับ โดยให้กำลังใจแก่เด็กด้วยการสบตายิ้ม หรือพูดชื่นชมต่อพฤติกรรมที่ดีโดยระบุให้ชัดเจนในสิ่งที่เด็กทำจริง พูดให้ตรงจุด ไม่ยกยอเด็กเกินจริง เช่น พูดว่า “ดีจังที่หนูเปิดหนังสือเบาๆ” แทน “เก่งจังเลย” หรือพูดว่า “น่ารักจังเก็บของเล่นเข้าที่เรียบร้อยเชียว” แทน “น่ารักจังเลย” เพื่อให้เด็กเข้าใจสิ่งที่เขาสามารถทำได้ รู้สึกว่าตนมีความสามารถ และช่วยให้เด็กทำพฤติกรรมที่ดีบ่อยครั้งขึ้นจนเกิดความเคยชินในที่สุด

๑.๕ การสร้างข้อตกลงร่วมกับเด็ก การจัดทำข้อตกลงในการปฏิบัติตนในห้องเรียนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากจะทำให้เด็กทราบความคาดหวังต่อพฤติกรรมของเด็ก ทราบขอบเขตความประพฤติ และเป็นเครื่องสอนให้เด็กรู้ว่าอิสรภาพที่แท้จริงต้องมีขอบเขต การกำหนดข้อตกลงที่ดีควรเป็นการพิจารณาร่วมกันระหว่างครูและเด็ก ข้อตกลงที่ชัดเจนและมีความหมายทำให้เด็กยินดีปฏิบัติตามแม้ครูไม่ได้คอยดูอยู่ ข้อตกลงที่มีเหตุผล ชัดเจน และยืดหยุ่น รวมถึงการกระตุ้นให้เด็กปฏิบัติตามข้อตกลงอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้เด็กพัฒนาวินัยในตนเองได้

๑.๖ การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อเด็ก วิธีการที่มีประสิทธิภาพในการสร้างวินัยให้แก่เด็ก คือการจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมทั้งวัตถุสิ่งของและการเตรียมพื้นที่เพื่อให้เด็กสามารถควบคุมตนเองได้ เป็นการควบคุมสถานการณ์ ไม่ใช่ควบคุมเด็ก ด้วยการจัดโครงสร้างของสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้เด็กทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีขนาดเหมาะสมกับเด็ก จัดวางในระดับสายตาเด็ก จัดทำสัญลักษณ์เพื่อช่วยให้เด็กหยิบใช้และจัดเก็บของเข้าที่ได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ สภาพแวดล้อมที่จัดควรมีระเบียบเรียบร้อย สะอาด สวยงาม และปลอดภัยอยู่เสมอ เด็กจะเห็นแบบอย่างของความมีระเบียบเรียบร้อยและเรียนรู้จากการเลียนแบบครู

๒. การจัดประสบการณ์เพื่อฝึกฝนทักษะและพฤติกรรมทางสังคมที่นำไปสู่การมีวินัยในตนเอง

๒.๑ ฝึกฝนให้เด็กพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองของเด็กเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ที่จะมีวินัยในตนเอง กล่าวคือเมื่อเด็กสามารถทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง แก้ปัญหาด้วยตนเองเด็กจะรู้สึกว่าคุณมีความสามารถและพัฒนาไปสู่การเป็นคนที่คุณควบคุมตนเองได้ในที่สุด

ครูควรส่งเสริมให้เด็กได้ฝึกช่วยเหลือตนเองและแก้ปัญหาในกิจวัตรประจำวันด้วยตนเอง เช่น การหยิบและเก็บของเล่นหรือของใช้ส่วนตัว การรับประทานอาหาร การใช้ห้องน้ำห้องส้วม การแต่งตัว ฯลฯ โดยพิจารณาว่าสิ่งที่ฝึกให้เด็กช่วยเหลือตนเองนั้นต้องเหมาะสมกับพัฒนาการตามวัยของเด็ก

๒.๒ ฝึกฝนให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ช่วยให้คนเรากล้าคิด กล้าแสดงออก ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม และสามารถเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยความรู้สึกที่มั่นคง เด็กที่เชื่อมั่นในตนเองจะรู้จักตนเองและมีวินัยในตนเอง

ปฏิสัมพันธ์ทางบวกของครู เช่น การพูดให้กำลังใจ การแสดงความชื่นชม การยอมรับความคิดเห็น ช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าแสดงออก รู้ผลการกระทำของตนที่มีต่อผู้อื่น และมีความสุขในการเรียนรู้ ในทางตรงกันข้ามปฏิสัมพันธ์ทางลบ เช่น การเปรียบเทียบ การตำหนิ การบังคับ หรือการออกคำสั่งตลอดเวลา ทำให้เด็กสูญเสียความเชื่อมั่นในตนเอง

๒.๓ ฝึกฝนให้เด็กร่วมรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น การร่วมรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นเป็นการตอบสนองต่อความรู้สึกซึ่งเหมาะสมกับสถานการณ์ของผู้อื่นมากกว่าสถานการณ์ของตน เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเรียนรู้ทางศีลธรรมซึ่งจะพัฒนาไปสู่การเป็นคนมีวินัยในตนเองได้ในที่สุด

การสอนให้เด็กร่วมรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นนั้น ครูต้องช่วยให้เด็กรู้จักคำพูดเกี่ยวกับอารมณ์และความรู้สึก เริ่มต้นจากอารมณ์และความรู้สึกของตน รวมถึงการสังเกตอารมณ์และความรู้สึกของผู้อื่น สอนให้เด็กเข้าใจเรื่องการคิดถึงใจเขาใจเรา สอนเด็กให้เมตตา และเพื่อแม่ผู้อื่น กระตุ้นให้เด็กแสดง

พฤติกรรมที่ดีกับเพื่อน สอนให้เด็กรู้จักขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ด้วยวิธีการเช่นนี้เด็กจะค่อยๆ เรียนรู้ว่าการที่คนเราอยู่ร่วมกันในสังคมได้นั้นต้องมีทั้งการให้และการรับ การที่เด็กได้รับความรัก ได้รับการปฏิบัติด้วยความอ่อนโยน และมีประสบการณ์ที่ดี ทำให้เด็กเรียนรู้เรื่องการร่วมรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นได้อย่างเป็นธรรมชาติ

๒.๔ ฝึกฝนให้เด็กแสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสม อารมณ์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทุกประสบการณ์ของมนุษย์ การช่วยให้เด็กซึ่งมีประสบการณ์ที่จำกัดแสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสมจึงเป็นเรื่องที่ทำหายอย่างยิ่ง ช่วงปฐมวัยเป็นช่วงที่เด็กเรียนรู้ที่จะรับมือหรือจัดการกับอารมณ์ของตน

ครูสามารถจัดให้เด็กได้ร่วมอภิปรายเพื่อคิดหาวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมเมื่อเด็กรู้สึกคับข้องใจ หงุดหงิด หรือโกรธ ควรแนะนำให้เด็กรู้จักการขอโทษ และการหลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ความขัดแย้ง สิ่งสำคัญที่ครูต้องตระหนักคือการแสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ต้องอาศัยเวลาและความอดทนของครู เพื่อให้เด็กซึมซับสิ่งที่ครูอบรมสั่งสอน และนำแบบอย่างของครูที่ตนรักมาเป็นส่วนหนึ่งของจิตใจ เดวิดเป็นผู้ที่มีเหตุผล และรู้จักการแสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสมที่สุดในที่สุด

๒.๕ ฝึกฝนให้เด็กมีพฤติกรรมแบบร่วมมือ ช่วงปฐมวัยเป็นช่วงที่เด็กต้องสร้างความสมดุลระหว่างการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางกับความต้องการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม หากเด็กประสบความสำเร็จในการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน เด็กจะภาคภูมิใจในความสามารถของตนและพึงพอใจกับชีวิต

ทักษะสำคัญที่ครูควรฝึกให้แก่เด็ก ได้แก่ การพูดสื่อสารเพื่อแสดงความคิดและความรู้สึกของตนต่อผู้อื่น ความตั้งใจฟัง การประนีประนอมและการเจรจาตกลง รวมถึงการทำงานในฐานะสมาชิกของกลุ่มโดยเริ่มต้นจากการมอบหมายให้เด็กทำงานเป็นคู่ก่อน แล้วจึงค่อยฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อให้เด็กรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ และส่งเสริมพฤติกรรมแบบร่วมมือ

๒.๖ ฝึกฝนให้เด็กปฏิบัติตามมารยาทสังคม มารยาทเป็นส่วนหนึ่งของการมีชีวิตร่วมกันในสังคม การสอนให้เด็กรู้จักประพฤติตามมารยาทสังคมเป็นเครื่องแสดงถึงน้ำใจไมตรีและการเอื้ออาทรต่อบุคคลรอบข้าง มารยาทที่ควรสอนให้แก่เด็ก เช่น การไหว้ การขอบคุณ การขอโทษ การช่วยเหลือผู้อื่น การพูดสุภาพ การไม่ใช้ของส่วนตัวของผู้อื่น การเดินก้มหลังเมื่อผ่านผู้ใหญ่ ฯลฯ

วิธีการสอนมารยาทที่ได้ผล คือ สอนมารยาทควบคู่ไปกับการที่เด็กต้องปฏิบัติตามมารยาทนั้นๆ โดยครูบอกให้เด็กรู้ว่าสถานการณ์ใดควรแสดงออกอย่างไรจึงจะเหมาะสม ประกอบกับการอธิบายเหตุผลให้เด็กฟังไปด้วย ทั้งนี้ การอบรมสั่งสอนมารยาททางสังคมโดยครูปฏิบัติต่อเด็กด้วยความอ่อนโยน นุ่มนวล และมีมารยาททางสังคมที่เหมาะสม เด็กจะปฏิบัติตามมารยาทสังคมได้โดยง่ายยิ่งขึ้น

แนวทางการสร้างวินัยในตนเองให้แก่เด็กปฐมวัยดังกล่าวข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการในการพัฒนาและการเรียนรู้ที่บูรณาการกับการใช้ชีวิต ไม่ใช่กิจกรรมหรือการฝึกทักษะที่แยกต่างหากจากชีวิตประจำวันของเด็ก ครูควรตระหนักว่าพฤติกรรมของครูส่งผลโดยตรงต่อวินัยในตนเองของเด็ก ครูจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาการควบคุมตนเองด้วยวิถีทางที่ทั้งครูและเด็กรู้สึกดีต่อตนเอง ซึ่งจะส่งผลให้การแสดงพฤติกรรมที่ดีของเด็กเกิดจากความสมัครใจของตัวเด็กเอง เป็นการแสดงพฤติกรรมที่เกิดจากวินัยในตนเองของเด็ก